

Színház- és Filmművészeti Egyetem Doktori Iskola

Fritz Lang németországi filmjeinek látványvilága

Doktori disszertáció tézisei

Martin Ferenc

2011

Témavezető:

Dr Kovács András Bálint

Egyetemi tanár

ELTE, Filmtudományi Tanszék

A dolgozat tézisei

Doktori dolgozatom témája Fritz Lang németországi filmjeinek stilisztikai változása.

Ennek a változásnak legfontosabb jellemzője, hogy Lang a *Metropolis* című filmje után a korszak első felét jellemző monumentális stílusról áttér fokozatosan a kameramozgáson alapuló stilizációra. A dolgozat ennek a stílusváltásnak az okaira keresi a választ.

A szakirodalom is foglalkozott a jelenséggel, de Lotte Eisner monográfiája meglegedett az egyes művek stilisztikai jegyeinek leírásával, viszont a stílusváltás okaival, és ennek következtében a művek jelentésrétegeinek változásával nem foglalkozott részletesen.

Tom Gunning alapos monográfiája is jelzi a stílusváltást az életmű német szakaszán belül, kitér az adott művek elemzésénél a stiláris, formai megoldások jelentésrétegeire, a rendezőnek a film médiumát érintő képi reflexióira. A szerző azonban nem vette figyelembe a stiláris átalakulás folyamatát, annak fázisait, okait. A műfaji, kultúrtörténeti hatások elemzését tartja elsősorban szem előtt az amerikai filmtörténész.

Mindkét szerző lényeges mozzanatként kezeli az expresszionista stílus, világszemlélet hatását a rendező munkásságára és e stílusjegyeket előtérbe helyezve közelíti meg az életmű első szakaszát, e stílusjegyek megléte, illetve háttérbe szorulása szempontjából vizsgálja a rendező munkásságát. (A szakirodalom bírálatának kifejtése: 18-22. o.)

Az expresszionista stílus hatása ugyan kimutatható Fritz Lang filmjeiben, de a rendező sohasem követte igazán az irányzat és a kor stilisztikai divatját. *A stílusváltás tehát nála nem egy irányzathoz vagy népszerű, kedvelt művészi formákhoz való alkalmazkodásból és elkötelezettségből fakad, hanem egy szerves, belső stilisztikai fejlődésből, alkotói módszerének átalakulásából.* Ennek a folyamatnak a változásait, stiláris jellemzőit elemzi dolgozatom.

Lang a korszak irányzatától eltérő stilisztikai váltása érthetőbbé teszi a német korszakon belül a monumentális stílushoz köthető statikus kompozíciókkal megvalósított művészi filmforma ábrázolási, kifejezési lehetőségeit és kimerülésének okait. Másrészt a németországi korszak második felében az új stiláris módszerrel (kameramozgás) megteremtett filmforma a rendező legfontosabb témáinak, az identitásproblémának, a kiszolgáltatottság és a félelem szülte válsághelyzetek összetevőinek árnyaltabb jelentésrétegeit produkálja.

Az alaposabb stíluselemzés során kiderül, hogy Lang filmjeiben az expresszionizmusra is jellemző félelem, meghasonlás és kiszolgáltatottság élménye nem az expresszionista világképben jelenlévő Végtelen mindenható hatalmából ered, mely szemlélet még a legújabb szakirodalomban is tartja magát (Gunning monográfiája). Ezek az élmények Lang műveiben elsősorban a film médiumának sajátosságait előtérbe állító alkotói módszeréből, azaz a filmkép és a valóság nem azonosságából következő stiláris hatások kiaknázásából, a filmen megjelenő valóság látványának mozgóképi elidegenítéséből fakadnak. Ennek része az expresszionista stilizáció is, de nem a leglényegesebb eszköze és módszere. (Pályakép kifejtése: 10-18.o.)

A stílusváltás folyamatának az életmű vizsgált szakaszában történő elemzése pontosabb képet nyújt a Lang műveiben látható alkotói reflexiók sajátosságairól és jelentésének változásairól is.

Az elemzés során a legfontosabb módszernek a művek stiláris – formai megközelítését tartom, kiegészítve a rendező elbeszélés technikájára jellemző párhuzamos montázs narratív funkciójával. Ez utóbbi érvényesítése az elemzés során kiegészíti a stiláris megoldások jelentésrétegeinek bizonyos mozzanatait.

A szakirodalomban érvényesülő szempontokhoz képest dolgozatomban a stiláris – formai elemzés kiemelt szempontjai a következők Fritz Lang németországi műveinek vizsgálatánál:

1. Az absztrakt és geometrikus ornamentika szerepe a cselekményvilágban megjelenő viszonyrendszerek és hatalmi struktúrák ábrázolásában
2. A vágás és a kameramozgás szerepe a szubjektív és objektív nézőpontok váltakoztatásában, a szubjektív nézőpontok elidegenítésében, s ezen keresztül a látványból keletkező látszatok megsokszorozásának szerepe a kiszolgáltatottság és fenyegetettség szituációinak, atmoszférájának megteremtésében
3. A párhuzamos montázs szerepe a filmekben látható válsághelyzetek ábrázolásában
4. A stiláris megoldások reflexív jelentésrétegei:
 - 4.1. A filmkép lehetőségei a valóság leképezésétől az absztrakt látványosságig
 - 4.2. Film a filmben- effektus: a mozgókép hatás- és illúziókeltő mechanizmusának jellemzői

4.3. Film a filmben- effektus: a film részlete mint az egész tükre (Szempontok kifejtése: 22-35.o.)

A dolgozat célja Lang németországi filmjeinek vizsgálatán keresztül az expresszionista stilizáció funkciójának tisztázása az adott korszakon belül, valamint az expresszionizmustól független stílusjegyek elemzésével az eddig ismert kutatásokhoz képest egy autonóm alkotói világ stíláriis jellemzőinek és stilizálási módszerének pontosabb meghatározása.

Dolgozatommal reményeim szerint a Lang művészetét feldolgozó, itt részben ismertett, részben bírált, továbbgondolt szempontokat igyekszem gazdagítani, annak érdekében, hogy árnyaltabb képet alkothassunk egy fontos rendező és filmtörténeti korszak formavilágának, világképének kölcsönhatásáról és különbségéről.